

ΒΡΑΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΡΥΟΝΕΡΙΟΥ ΚΑΒΑΛΑΣ*

(Προκαταρκτική ανακοίνωση)

*Από τόν

ΛΑΖ. Ι. ΧΑΤΖΗΛΑΖΑΡΙΔΗ**

Είσαγωγή - Περίληψη

Ετό χωριό Κρυονέρι του νομού Καβάλας στά πλαίσια μιās έργασίας για τόν έντοπισμό και τήν καταγραφή σπηλαίων και σπηλαιορυχειών τής περιοχής, ανακαλύφθηκαν τήν άνοιξη του 1981 ομάδες βραχογραφιών - άκιδογραφημάτων. Οί βραχογραφίες αυτές βρίσκονται σε υπαίθριες και οριζόντιες ή σχεδόν οριζόντιες άσβεστολιθικές (μαρμάρινες) έπιφάνειες. Με άπλές χαραγές παριστάνονται πάνω στους βράχους ζώα, έλάφια, άλεπούδες, άλογα σκυλιά κ.λ.π. και κυρίως καβαλλάρηδες πάνω σε άλογα. Ύπάρχουν έπίσης τόξα, βέλη και άλλα άφηρημένα χαράγματα. Οί πιό συχνές και χαρακτηριστικές παραστάσεις έχουν σαν θέμα ένα καβαλλάρη, ο οποίος βρίσκεται πάνω στή ράχη του άλόγου του μεταξύ δύο ή και τριών ύβωμάτων-έξάρσεων.

Είναι πολύ πρόωρο να δοθοϋνε συγκεκριμένες ηλικίες στις παραστάσεις αυτές, γιατί ή έρευνα βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Πάντως από συγκρίσεις τών παραστάσεων αυτών με άλλες ανάλογες τής ευρύτερης περιοχής τής Άνατολ. Μακεδονίας, Θράκης και χωρών του έξωτερικού, σχηματίζεται ή άποψη ότι πολλά από τά χαράγματα είναι προϊστορικής ηλικίας ενώ άλλα είναι νεώτερα.

ΓΕΝΙΚΑ

Τό χωριό Κρυονέρι βρίσκεται στήν έπαρχία Καβάλας του νομού Καβάλας και απέχει από αυτή 17 Km. Στα νότια του Κρυονερίου βρίσκεται ένωμένο με τό Κρυονέρι τό χωριό Ζυγός. Σε άπόσταση 3 Km δυτικά από τό Κρυονέρι βρίσκεται τό χωριό Φίλιπποι (Σέλιανη) και δυτικώτερα στά 8 Km βρίσκεται ή κωμόπολη τών Κρηνίδων, στήν οποία υπάρχουν τά πασίγνωστα άρχαία τών Φιλίππων. Στα 4 Km νοτιοανατολικά του Κρυονερίου βρίσκεται τό χωριό Παλαιά Καβάλα και βόρεια στά 5 Km και 7 Km αντίστοιχα τά χωριά Βουνοχώρι και Λιμνιά. Όλα αυτά τά χωριά είναι κτισμένα στις νοτιοδυτικές άπο-

*Rock engravings of Kryoneri Kavalas.

**CHATZILAZARIDIS: LAZ. Karaiskaki 14, Stauroupolis, Thessaloniki, Greece

λήξεις των βουνών της Λεκάνης (Τσάλ-Τάγ). Στα Ν.Α. των βουνών της Λεκάνης υψώνονται τὰ γνωστά βουνά του Παγγαίου, ενώ μεταξύ αὐτῶν τῶν ὄροσει-
 ρῶν σχηματίζεται ἡ πεδιάδα τῶν Φιλίππων. Τό Ν.Α. τμήμα τῆς πεδιάδας αὐ-
 τῆς πρὸς τὴν πλευρά του Παγγαίου τὸ ἀποτελοῦσαν τὰ τενάγη τῶν Φιλίππων,
 τὰ ὁποῖα ἀποξηράθηκαν στὸ διάστημα 1929-1944 μὲ ἀποστραγγιστικὰ ἔργα. Τὰ
 πετρώματα τοῦ Κρουονερίου καὶ τῶν γύρω περιοχῶν εἶναι κυρίως μάρμαρα πού
 ἐναλλάσσονται μὲ μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους, ἐνῶ τὰ πεδινὰ ἀποτελοῦν-
 ται ἀπὸ χερσαῖες ἀποθέσεις ἐρυθρῶν ἀργίλλων καὶ χαλαρῶν κροκαλοπαγῶν τοῦ
 Ὀλοκαίνου. Τὰ βουνὰ λοιπὸν τῆς Λεκάνης (Τσάλ-Τάγ) καὶ τοῦ Παγγαίου πα-
 ρουσιάζουν, ὄχι μόνον ἀπὸ πετρολογικὴ δομὴ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἀπόψεις,
 πολλὰ κοινὰ χαρακτηριστικά. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ Παγγαῖο στὴν ἀρχαιότητα
 ἦταν ἡ χρυσοφόρα περιοχὴ τῶν Ἑλλήνων. Διγώτερο γνωστὸ ἦ καὶ ἀγνωστο εἶ-
 ναι ὅτι καὶ τὰ βουνὰ τῆς Λεκάνης ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Παγγαῖο, ἐπίσης διεκδι-
 κοῦνε ἕνα μέρος αὐτοῦ τοῦ πολυτίμου μετάλλου τῶν ἀρχαίων. Ἐπίσης ὑπάρ-
 χουν πάρα πολλὰ σπηλαιορυχεῖα ἀρχαίας ἐκμετάλευσης κυρίως κοντὰ στὰ χω-
 ριά Κρουονερίου, Ζυγοῦ καὶ Παλαιοκαβάλας. Στὰ σπηλαιορυχεῖα αὐτὰ παρατη-
 ροῦνται λαξευτὲς στοές τελειῶς γεωμετρικῆς, μὲ ὀρθογώνια τομὴ λαξευμέ-
 νες μ' ἕνα ἀγνωστο τρόπο μέσα στὸ σκληρὸ πέτρωμα. Οἱ λαξευτὲς στοές ἔχουν
 διαστάσεις πού κυμαίνονται γύρω στὰ 0,7 m γιὰ τὸ πλάτους τους καὶ 0,9 m
 γιὰ τὸ ὕψος τους. Ἰδιαίτερα ὅταν οἱ λαξευτὲς στοές ἔχουν μεγάλη κλίση
 ἢ εἶναι σχεδὸν κατακόρυφες τότε ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὲς καὶ ἐντυπωσιακῆς
 λαξευτὲς σκάλες. Γύρω στὰ προηγούμενα χωριά ὑπάρχουν διάσπαρτα παλιὰ κα-
 μινεύματα (ἐκαμινεύσεις). Ὅμοια σπηλαιορυχεῖα, λαξευτὲς στοές μὲ σκάλες
 καὶ καμινεύματα ὑπάρχουν καὶ στὸ Παγγαῖο.

Στὸ Ν.Α. Παγγαῖο ὑπάρχουν (Ν. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1969) παλιοὶ τάφοι καὶ
 κατάσπαρτα ὄστρακα (πῆλινα σπασμένα κομμάτια ἀγγείων). Μάλιστα πολὺ πρόσφα-
 τα (Αὐγούστος 1981) σὲ προκαταρκτικὲς ἐξερευνήσεις (τοῦ γράφοντα) στὰ
 σπήλαια "Ἀρκουδότρυπα" καὶ "Δισάκια" τῆς κοινότητος Γαλησοῦ Καβάλας πα-
 ρατηρήθηκαν τέτοια ὄστρακα πιθανώτατα προϊστορικῆς ἡλικίας. Ἐπίσης σὲ
 περιοχὲς τοῦ Κρουονερίου ὑπάρχουν τάφοι παλιοὶ ὅπως καὶ κατάσπαρτα στὴν
 ὑπαιθρο διάφορα παλιὰ ὄστρακα. Οἱ ὁμάδες τῶν τάφων στίς γύρω περιοχὲς
 τοῦ Κρουονερίου ἀπὸ παρατηρήσεις πού ἐγίναν πρέπει νὰ ἀνήκουν σὲ διαφο-
 ρετικὲς ἐποχὲς (πιθανῶς προϊστορικὴ, ἀρχαία Ἑλληνικὴ, Ρωμαϊκὴ, Βυζαν-
 τινὴ, Τουρκικὴ). Στὸ Ν.Α. Παγγαῖο ὁ καθηγητὴς Ν. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ (1969) με-
 λέτησε ἕνα μεγάλο σύνολο ἀκιδιογραφημάτων. Στὸ Ν.Α. Μενοίκιο δυτικὰ τοῦ
 Παγγαίου κοντὰ στὴν Ἀλιστράτη ὁ καθηγητὴς Ν. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ (1978) μελέτη-
 σε ἐπίσης μερικὰ ἀκιδιογραφήματα. Πρόσφατα (Ἄνοιξις 1981) ἀνακαλύφθηκαν,
 ἀπὸ τὸν γράφοντα πολλὲς ὁμάδες ἀκιδιογραφημάτων σὲ τοποθεσίεες γύρω ἀπὸ

τό Κρουονέρι Καβάλας, πολλά από τὰ ὁποῖα παραθέτονται στήν ἐργασία αὐτή. Ἐπίσης πολύ πρόσφατα (Μάϊος-Αὐγούστος 1981) ἐντοπίσθηκαν ἀκτιδογραφήματα κοντά στό χωριό Συμβολή Β.Α. τοῦ Παγγαίου στή ἀρχή τοῦ ἐντυπωσιακοῦ φα-ραγγιοῦ τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτη, τὰ ὁποῖα θά δημοσιευθοῦν σέ προσεχῆ μελέτη.

Εἶναι βεβαιωμένο ὅτι στίς περιοχές τῶν χωριῶν Κρουονερίου, Ζυγοῦ καί Παλαιοκαβάλας ὑπάρχουν σιδηρομαγνητιοῦχα, μικτά θειοῦχα καί χαλκοῦχα με-ταλευμάτα. Ἐφ'ὅσον ἡ σκέψη, ἡ ὁποία βέβαια εἶναι τρωτή ἀπό πιθανές ἀμφισβητήσεις, ὅτι ὀρισμένα ὀρυχεῖα ἔχουν διανοιχθεῖ κατά τήν ἐποχή τοῦ χαλκοῦ. Εἶναι γνωστό φυσικά ὅτι ὁ χαλκός σάν εὐχρηστο μέταλλο πρωτοχρη-σιμοποιήθηκε ἀπό τοὺς προϊστορικούς ἀνθρώπους γιά τίς ποικίλες ἀνάγκες τους (ἐργαλεῖα, ὄπλα, νομίσματα κλπ.), μετά τήν ἐποχή τοῦ λίθου.

Οἱ γεροντότεροι στήν ἡλικία θυμοῦνται στό Κρουονέρι λόφους ἀπό παλιά καμινεύματα, τὰ ὁποῖα σκόρπισαν στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ καί τοῦ κάμπου. Φαίνεται πῶς τό Κρουονέρι ἦταν μιά περιοχή πού γινόταν ἡ ἐπεξεργασία με-ταλευμάτων σέ παλαιότερες ἐποχές.

Ὅλα τὰ παραπάνω μαζί μέ τὰ γνωστά ἀπό τήν ἱστορία καί τήν ἀρχαιολο-γία, ὀδηγοῦν στή διαπίστωση ὅτι οἱ περιοχές τοῦ Κρουονερίου, γενικώτερα αἰ εὐρύτερες περιοχές τῶν βουνῶν τῆς Λεκάνης καί ἀκόμη πιά πολύ τῆς Α. Μα-κεδονίας, κατοικήθηκαν σ'ὅλες τίς ἐποχές μέ ἐντονη δραστηριότητα, ἀπό τότε πού ἐμφανίσθηκε ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος μέχρι σήμερα.

Ἱστορικό

Ἡ ἀνακάλυψη τῶν ἀκτιδογραφημάτων ἐγίνε ἐντελῶς τυχαία στά μέσα Μαρ-τίου τοῦ 1981. Πάχνοντας γιά τήν μικρὴ εἰσοδο μιᾶς σπηλιάς σ'ἓνα λόφο τοῦ Κρουονερίου, ὁ ὀδηγός τῆς ἐρευνητικῆς ὀμάδας, γνώστης τῆς περιοχῆς, κ. Μιχάλης Κοσμίδης ἀνέφερε: "Ἐδῶ ἔχει ζωγραφισμένα ἀνθρωπάκια". Πράγματι ὑπῆρχε μιά χαραγμένη, ὄχι καλά διατηρημένη, παράσταση ἀνθρώπου πάνω σέ μιά ὀριζόντια βραχώδη ἐπιφάνεια. Ἦταν πολύ μεγάλο τό γεγονός, ἐξ ἄλλου ἦταν ἀγνωστο ὅτι εἶχε καί αὐτή ἡ περιοχή τῆς Μακεδονίας τέτοια ἐνδιαφέ-ροντα. Σ'ἓνα σύντομο χρονικό διάστημα ἐντοπίσθηκαν ἀπό τόν γράφοντα μέ τήν βοήθεια τοῦ κ. Μ. Κοσμίδη μερικές τοποθεσίες γύρω ἀπό τό Κρουονέρι καί μεταξύ Κρουονερίου καί Φιλίππων, πού ἔχουν τέτοιες χαραγμένες παρα-στάσεις. Οἱ παραστάσεις αὐτές βρίσκονται πάνω σέ ὑπαίθριες μαρμάρινες ἐ-πιφάνειες. Ὑπάρχουν πληροφορίες ὅτι ἀνάλογες παραστάσεις βρίσκονται καί σέ στήλαια τῆς περιοχῆς. Εἶναι βέβαιο πῶς ἡ συνέχιση τῆς ἐρευνας θά φέ-ρῃ νέες ἀποκαλύψεις.

Περιγραφή

Οι χαραγές έχουν δημιουργηθεί με λεπτό αίχμηρό αντικείμενο (άκίδα) έχουν εύρος από ένα έως δύο χιλιοστά και βάθος μέχρι δύο χιλιοστά.

Φυσικά χαράγματα με όμοια χαρακτηριστικά αλλά άσυνάρτητα χωρίς να παριστάνεται κάτι συγκεκριμένο συναντώνται επίσης πάνω σε τέτοιες επιφάνειες. Αυτά έχουν προέλθει από επιφανειακή καρστική διάβρωση κατά μήκος διακλάσεων ή από ανάλογη διάβρωση λόγω της κλίσης της επιφάνειας, είτε ακόμη από τοπική διάλυση του πετρώματος από ρίζες φυτών, όταν αυτή ή επιφάνεια ήταν καλυμμένη παλαιότερα από έδαφος. Με μία πολύ μικρή πείρα εύκολα διακρίνονται τα τεχνητά από τα φυσικά χαράγματα. Οι διαστάσεις της κάθε (τεχνητής) παράστασης κυμαίνονται γύρω στα 10 cm, ενώ δεν παρατηρήθηκε παράσταση μεγαλύτερη από 20 cm. Έξαίρεση αποτελούν οι παραστάσεις 65, 66, οι οποίες δεν ανήκουν στα σύνολα των προηγούμενων, γιατί έχουν άλλη τεχνική δημιουργίας. Αυτές δημιουργήθηκαν με άδρό αίχμηρό αντικείμενο πιθανώς άξινα ή σφυρί ή μυτερή πέτρα. Οι διαστάσεις τους είναι πολύ μεγαλύτερες από τις προηγούμενες.

Δεν είναι εύκολο να προσδιορισθεί πάντοτε τί παριστάνει ή κάθε παράσταση. Ούτε να προσδιορισθεί και να ένταχθεί σε κάποιο συγκεκριμένο είδος τό ζωο που απεικονίζεται. Αυτό συμβαίνει πολύ περισσότερο όταν η επιφάνεια έχει φθαρεί από τις διαβρώσεις της πολυκαιρίας. Σε μερικές όμως παραστάσεις είναι αξιοθαύμαστο τό πώς με λίγες μόνο γραμμές ο παλιός εκείνος καλλιτέχνης δίνει ολοκάθαρεις εικόνες ζώων με κίνηση, με έκφραση ή ακόμη με απεικόνιση κάποιου τρόπου ανθρώπινης ζωής (κυνήγι). Έκφράζεται ή απόψη ότι ή χρήση των άκιδωγραφημάτων από τούς προϊστορικούς ανθρώπους ή και τούς μετέπειτα ίσως συνδέεται με τήν μαγεία, ή με τά διάφορα θρησκευτικά συναισθήματα και ακόμη με τίς επιθυμίες τους και με τίς έντυπώσεις τους από εικόνες του φυσικού τους περιβάλλοντος. Σε μία σχετική με άκιδωγραφήματα έργασία του καθηγητού Μ. ΓΚΗΤΑΚΟΥ (1956) αναφέρεται: "Αί παραστάσεις διαφόρων ζώων και γενικώς αί σκηναί θήρας, δέν πηγάζουν έξ άπλης τινός διακοσμητικής τάσεως, άλλ'έκ τινων θρησκευτικών δοξασιών και έκ τινων κοσμοθεωρητικών βιώσεων."

Υπάρχουν διαφορετικές παραστάσεις πάνω στην ίδια επιφάνεια που άλληλοεπικαλύπτονται όπως οι 37,38 και επίσης οι 47,48,49,50. Οι πιό έντονες από αυτές πιστεύεται ότι είναι νεώτερης ηλικίας.

Σε μερικές παραστάσεις οι χαραγές στά άκρα, πόδια, ούρες, αυτιά κ. λ.π. λήγουν σε κουκίδες-στίγματα. Συμπεραίνεται ότι ο καλλιτέχνης πρώτα

Έκανε τίς κουκίδες καί μετά έχοντας αúτες σάν οδηγό χάραξε δλη τήν πα-
ράστασή του. Άνάλογα χαρακτηριστικά αναφέρει καί ο καθηγητής Ν.ΜΟΥΤΣΟ-
ΠΟΥΛΟΣ (1969) γιά τό Ν.Δ. Παγγαῖο. Πιό αναλυτικά ο καλλιτέχνης έκανε μιá
κουκίδα-στίγμα έκει πού ηθελε νά τελειώσει π.χ. τό πόδι κάποιου ζώου, ύ-
στερα χάραξε τό τμήμα μεταξύ τής κουκίδας καί τοῦ σώματος τοῦ ζώου. Ό-
μοία έργαζόταν γιά νά σχηματίσει τό σῶμα τοῦ ζώου η τήν οποιαδήποτε τυ-
χαία παράσταση. Σέ μερικές παραστάσεις (ζῶων, ανθρώπων κλπ.) διακρίνον-
ται καλά οί κουκίδες ένῶ οί μεταξύ τους χαραγές έχουν φθαρεῖ από τήν πο-
λυκαιρία καί διακρίνονται πολύ άμυδρά (60,61,62,63,64). Έπίσης σέ άλλες
θέσεις πάνω στίς μαρμάρινες έπιφάνειες παρατηροῦνται μόνο κουκίδες(στίγ-
ματα) χωρίς νά εἶναι εύκολο νά σχηματισθῆ κάποια εἰκόνα πού ἴσως ἦταν
εύδιάκριτη στό μακρινό παρελθόν.

Συνολικά σ' άλλες τίς θέσεις γύρω από τό Κρουανέρι έπισημάνθηκαν πε-
ρισσότερες από 250 παραστάσεις, οί όποῖες μελετήθηκαν καί φωτογραφήθη-
καν καί εἶναι τώρα διαθέσιμες σέ έγχρωμες διαφάνειες (slides). Έξίζει
νά αναφερθεῖ ότι η φωτογράφιση ἦταν αρκετά επίπονη. Γιά καλύτερα άποτε-
λέσματα βρεχόταν η έπιφάνεια μέ νερό καί σ' άλλες παραστάσεις μέ νερό
καί έρυθρή άργιλλο. Φωτιζόταν η παράσταση από έπιθυμητές κατευθύνσεις μέ
τήν δημιουργία τεχνιτῆς σκιάς καί γινόταν φωτογράφιση από όρισμένες γω-
νίες από τίς όποῖες υπήρχε καλύτερη άπόδωση στό θέμα. Έπίσης οί παρα-
στάσεις αúτες έχουν άντιγραφεῖ πιστά σέ εἰδικό διαφανές ὕλικό. Στήν έρ-
γασία αúτη παραθέτονται 66 παραστάσεις, οί όποῖες εἶναι περισσότερο εύ-
διάκριτες καί συγκεκριμένες από τίς ὑπόλοιπες.

Οί παραστάσεις από τίς διάφορες θέσεις παρουσιάζονται όμαδοποιημέ-
νες άφοῦ έγινε κάποια θεματική ταξινόμηση. Η διάταξη αúτη έγινε επειδή
οί περισσότερες άπεικονήσεις τής κάθε έπιφάνειας εἶναι άσχετες μεταξύ
τους. Έτσι παρουσιάζονται μερικά σύνολα παραστάσεων: ένα σύνολο από έ-
λάφια (1-10), ένα σύνολο από διάφορα άλλα ζῶα (11-23), ένα σύνολο καρβα-
λάρηδων (24-41), ένα σύνολο μέ τόξα βέλη ἠλιους καί άλλα άπροσδιόριστα
(42-58), ένα σύνολο ανθρώπων (59-64) καί ένα σύνολο δύο ζῶων (65,66)τά
όποῖα έχουν άλλη τεχνική δημιουργίας. Μέσα στά προηγούμενα σύνολα μερι-
κές παραστάσεις πού εἶναι από τήν ἴδια έπιφάνεια καί πιθανόν νά έχουν
άλληλοεξάρτηση μεταφέρθηκαν μέ τίς ἴδιες αναλογίες, τίς ἴδιες θέσεις καί
άποστάσεις μεταξύ τους όπως εἶναι στήν ὕπαιθρο. Τέτοιες παραστάσεις εἶ-
ναι: Οί 3,4 οί 5,6,7,8 οί 9,10 οί 12α,β,γ οί 14α,β,γ οί 22,23 οί 42,43,
44,45,46 τό σύμπλεγμα παραστάσεων 47,48,49,50,51,52,53 οί παραστάσεις
56,57,58 καί οί 60,61,62,63,64.

Οι θέσεις στις οποίες επισημάνθηκαν χαράγματα είναι πέντε, οι οποίες στη συνέχεια αναφέρονται με τα πρώτα κεφαλαία γράμματα του Ελληνικού αλφάβητου (βλ. τοπογραφικό χάρτη).

ΘΕΣΗ Α: Βρίσκεται 1 Km περίπου ανατολικά του Κρουονερίου σε ύψομετρο 260 m στην καμπή του πρώτου λόφου άμέσως μετά το πρώτο ανατολικό ρέμα του Κρουονερίου. Περίπου 50 m νοτιότερα από τον (νεοχαραχθέντα) δρόμο Κρουονερίου-Κοκκάλων. Πρόκειται για μία σχεδόν οριζόντια, κερματισμένη από διακλάσεις, μαρμάρινη επιφάνεια. Το ανατολικό τμήμα της επιφάνειας αυτής έχει καταστραφεί τα τελευταία χρόνια από κυνηγούς θησαυρών, οι οποίοι από άγνοια καταστρέφουν αυτές τις επιφάνειες με τις παραστάσεις ελπίζοντας να βρουν κρυμμένους θησαυρούς. Τα σπασμένα κομμάτια με παραστάσεις βρίσκονται γύρω από την κύρια επιφάνεια που έχει διαστάσεις 1 m X 2 m περίπου. Η κύρια αυτή επιφάνεια έχει περισσότερες από 15 παραστάσεις. Η πιό χαρακτηριστική παράσταση είναι η καλπάζων καβαλλάρης 24, η οποία μπροστά του (στά 10 cm) έχει τα κυνηγημένα έλάφια 3 και 4 (βλ. Εικ. 1, 2). Στην επιφάνεια αυτή ανήκουν επίσης οι καβαλλάρηδες 25, 26 τα σταθμευμένα έλάφια 9, 10 οι συνεχόμενες παραστάσεις 56, 57, 58 και η παράσταση 59.

ΘΕΣΗ Β: Βρίσκεται 1,5 km ΒΒΔ του Κρουονερίου σε ύψομετρο 400 m, ψηλά στην ανατολική όχθη επίσης του πρώτου ανατολικού ρέματος του χωριού. Η τοποθεσία είναι γνωστή σαν "του Ζάγκατση ή βρύση". Πρόκειται για κερματισμένη από διακλάσεις επιφάνεια με διαστάσεις 1 m X 2 m περίπου, της οποίας τα περιφερειακά τμήματα έχουν ανατιναχθεί βίαια τα τελευταία χρόνια με έκρηκτικά για αναζήτηση θησαυρού. Κοντά στην επιφάνεια αυτή σήμερα υπάρχει κολώνα της ΔΕΗ ενώ δίπλα υπάρχει μονοπάτι αίγοπροβάτων. Η επιφάνεια αυτή έχει επίσης περισσότερες από 15 παραστάσεις, οι μισές από τις οποίες είναι έντονα χαραγμένες και πολύ εύδιάκριτες (27, 28, 30, 32, 33, 63). Μία υπόθεση για το γεγονός αυτό είναι ότι οι παραστάσεις αυτές χάθηκαν πάλι από άλλους πολύ αργότερα από την αρχική τους χάραξη. Από τις υπόλοιπες μισές παραστάσεις διακρίνονται καθαρά πολλά στίγματα ή μικρές κοιλότητες με διάμετρο 2-3 χιλιοστά και βάθος 1-2 χιλιοστά. Στην αρχή νομίσθηκε ότι με τις κοιλότητες συμβολίζονται άστερισμοί. Αργότερα μετά από σχολαστική παρατήρηση πάνω στην μαρμάρινη επιφάνεια και στο φωτογραφικό υλικό διαπιστώθηκε ότι οι μικρές κοιλότητες (60, 61, 62, 64) είναι σημεῖα ανθρώπινων παραστάσεων όπως η παράσταση 63, στις προηγούμενες όμως έχουν φθαρεί οι ένδιάμεσες εύθειες μεταξύ των κοιλοτήτων. Στην παράσταση 63 τα μάτια και το στόμα του ανθρώπου αποδίδονται με μικρές κοιλότητες που περιελίσσονται με ένα κύκλο. Έτσι απεικονίζεται το κεφάλι. Τα χέρια του με τα δάκτυλα, το σώμα και τα πόδια αποδίδονται νηματογραφικά

μέ εϋθεΐες. Μέ προέκταση τῆς εϋθείας τοῦ σώματος καί μέχρι τόσο μήκος ὅσο καί τά πόδια του ἀποδίδεται ὁ φαλλός πού τελειώνει μέ μιὰ κοιλότητα. Οἱ κοιλότητες βέβαια τῆς ἐπιφάνειας εἶναι πολύ περισσότερες ἀπό τίς παρυσιαζόμενες στήν ἐργασία αὐτή. Δέν διευκρινήθηκε ὁμως γιά ὄλες τί ἀπεικονίζουν. Μερικοὶ κάτοικοι τοῦ Κρουονερίου ἰσχυρίζονται πὼς στήν ἐπιφάνεια αὐτή ὑπῆρχε μιὰ παράσταση μέ δύο κύκλους πού ἀπεικόνιζε ζυγαριά. Πράγματι ἐντοπίστηκε τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἑνὸς κύκλου ἐνῶ ἡ ὑπόλοιπη παράσταση δέν ὑπάρχει πλέον λόγω τῆς καταστροφῆς τῆς ἐπιφάνειας. Ἡ τεχνική δημιουργίας τῆς κύκλου εἶναι ὅπως τῶν παραστάσεων 65,66. Ἀπέναντι καί χαμηλότερα ἀπὸ τὴν ἀναφερόμενη θέση Β1, στήν δυτικὴ δχθῆ τοῦ ἴδιου ρέματος εἶναι ἡ θέση Β2. Παρατηρήθηκαν ἐπίσης χαραγμάτα, ὄχι ὁμως εὐδιάκριτα, πού μοιάζουν μέ ζῶα.

ΘΕΣΗ Γ: Εἶναι ἓνας λόφος πού βρίσκεται δυτικά ἀπὸ τό Κρουονερί ἀμέσως πρὸς τά δυτικά μετὰ τὴν περιοχὴ "ἀμυδαλιές" τοῦ Κρουονερίου. Ἡ θέση Γ1 στήν ὁποία βρίσκεται τό ζευγάρι τῶν ἐλαφίων 1,2 καθὼς καί τό ζῶο 11 εἶναι μιὰ ἐπιφάνεια σάν τίς προηγούμενες μέ ἔμβαδο 1 m² περίπου (Βλ. εἰκ. 3). Ἡ ἐπιφάνεια βρίσκεται σέ ὑψόμετρο 280 m πρὸς τά Ν.Α. τοῦ διασέλου τοῦ λόφου αὐτοῦ μέ τὸν πρὸς τά βόρεια ὄγκο τῶν βουνῶν. Ἡ θέση Γ2 μέ τίς παραστάσεις 12α,β,γ βρίσκεται πάνω στό προηγούμενο διάσελο σέ ὑψόμετρο 290 m. Ἡ θέση Γ3 εἶναι ὁ βράχος τῆς πηγῆς-βρύσης κάτω ἀπὸ τὴν μεγάλη λεύκα καί βρίσκεται στίς δυτικὲς πλευρὲς τοῦ λόφου. Ὁ βράχος αὐτός ἔχει πάρα πολλές χαραγμένες ἀλληλοκαλυπτόμενες γραμμώσεις γι' αὐτό εἶναι δύσκολο νὰ ξεχωριστοῦν συγκεκριμένες παραστάσεις. Μετὰ ἀπὸ πολύ προσπάθεια παρατηρήθηκαν λίγες παραστάσεις ζῶων καί καβαλλάρηδων. Στὴ θέση Γ4 πού βρίσκεται στό νότιο μέρος τοῦ λόφου αὐτοῦ παρατηρήθηκαν σέ συστάδες ὀριζόντιων ἐπιφανειῶν χαραγμένες ἔντονα, φθαρμένες ἀνθρώπινες μορφές.

ΘΕΣΗ Δ: Βρίσκεται στά δυτικά τοῦ Κρουονερίου, στό 1 km Ν.Α. τῶν Φιλίππων. Παρατηρήθηκαν παραστάσεις σέ 10 μαρμάρινες ἐπιφάνειες χαμηλότερα ἀπὸ τὸν καινούργιο δρόμο Κρουονερίου-Φιλίππων καί στό τμήμα ἀπὸ τὴν Ἁγία Παρασκευὴ μέχρι τὸν νεόκτιστο Προφήτη Ἡλία. Εἶναι ἡ πιὸ σπουδαία ἀπὸ ὄλες τίς θέσεις ἐπειδὴ ἔχει πάρα πολλές καί χαρακτηριστικὲς παραστάσεις. Οἱ περισσότερες ἐπιφάνειες μέ τίς παραστάσεις βρίσκονται 100 m περίπου Ν.Α. τοῦ Προφήτη Ἡλία σέ ὑψόμετρο 180 m. Οἱ παραστάσεις πού ἐντοπίστηκαν πάνω σ' ὄλες συνολικά τίς ἐπιφάνειες τῆς θέσεως Δ εἶναι περισσότερες ἀπὸ 180. Ἀπὸ αὐτὲς παρουσιάζονται στήν ἐργασία αὐτὴ τά ἐλάφια 5,6,7,8 πάνω ἀπὸ τά ὁποῖα στά 10 cm εἶναι χαραγμένος ὁ ἐπιβλητικὸς καβαλλάρης - τοξότης 35 (Βλ. εἰκ. 5). Ἐπίσης παρουσιάζονται οἱ παραστάσεις 13 ἕως 23, οἱ καβαλλάρηδες 31 καί 34 ἕως 41, στοὺς ὁποίους ἀνήκει ὁ ἐντυπωσιακὸς καί τόσο

παρόξενος 34 (βλ. Εικ. 4), οι παραστάσεις 42 έως 53 και οι 65,66.

ΘΕΣΗ Ε: Βρίσκεται 4 km Β.Α. του Κρουονερίου, χαμηλότερα από τον δρόμο Κρουονερίου-Κοκκάλων σε υψόμετρο 320 μ. Είναι άκριβως απέναντι από εκείνη την πλευρά του Βουνοῦ Κέλ-Τεπέ (Γυμνό) στην οποία βρίσκεται η συστάδα των βράχων τῆς εἰσόδου τοῦ μεγάλου σπηλαιουρχείου Περιστερώνα. Ἐπίσης 50 m Β.Β.Α. ἀπὸ τὴν θέση Ε ὑπάρχει παλιό ὄρυχαιο στό ὁποῖο παρατηρήθηκαν μακροσκοπικά ὀξειδία-ὕδροξειδία χαλκοῦ, Τυρκουάζ, Καλαμίνα καὶ σιδηρομαγνητιούχα μεταλύματα. Ἡ θέση Ε ἔχει πολλές ὀριζόντιες κατάλευκες μαρμάρινες ἐπιφάνειες. Σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς διακρίνεται μὲ δυσκολία ἕνας καβαλλάρης χαραγμένος μὲ τὴν τεχνικὴ τῶν προηγουμένων θέσεων. Μάλιστα διακρίνονται ἔντονα τὰ στίγματα στὰ ὁποῖα τελειώνουν τὰ πόδια τοῦ ἀλόγου, ἐνῶ οἱ ἐνδιάμεσες χαραγές ἀπὸ τὰ στίγματα μέχρι τὸ σῶμα τοῦ ζώου πού παρίσταναν τὰ πόδια τοῦ ἀλόγου, ἔχουν φθαρεῖ ἀπὸ τὴν πολυκαιρία. Στὴν ἴδια ἐπιφάνεια ὑπάρχει ἕνας σκαλισμένος κύκλος διαμέτρου 15 cm περίπου μὲ ἀκτινωτὰ σκαλίσματα στό ἐσωτερικό του. Ἡ παράσταση αὐτὴ παριστάνει μᾶλλον ἕνα τροχὸ ὁ ὁποῖος ἔχει δημιουργηθεῖ μὲ τὴν ἴδια τεχνικὴ τῶν παραστάσεων 65 καὶ 66.

Παρατηρήσεις

Δέν θεωρεῖται τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι οἱ περισσότερες παραστάσεις εἶναι κοντὰ σὲ πηγές πόσιμου νεροῦ.

Ἐντυπωσιακὰ εἶναι ὁμολογουμένως τὰ ἀρσενικά καὶ θυληκὰ ἐλάφια (1 - 10), πού μὲ ἀπλές γραμμές ἀποδίδεται τέλεια ἡ κίνηση καὶ ἡ ἔκφρασή τους. Ὁ θάνατος κάθε τέτοιου ζώου ἦταν μιὰ μεγάλη χαρὰ γιὰ τὸν κυνηγὸ προῖστορικὸ ἀνθρώπο. Ἐπαιρνε ἐκλεκτὴ τροφή, τὸ δέρμα του καὶ τὰ κέρατά του, πού χρησιμοποιοῦσε γιὰ ἐργαλεῖα. Εὐκολὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀλεπού στὴν ἐσώγλυφη παράσταση 23 καὶ στὴν παράσταση 20, τῆς ὁποίας ἡ οὐρά εἶναι ἐπίσης ἐσώγλυφη καὶ ἀκόμη ὁ σκύλος τῆς παράστασης 22. Ἐπίσης ὀδρθιος ἀνθρώπος 21 μὲ τὸν φαλλό καὶ τὸ καθισμένο μᾶλλον πουλί τῆς παράστασης 17. Εἶναι δύσκολο νὰ χαρακτηριθεῖ τὸ εἶδος τοῦ κάθε ζώου πού ἀπεικονίζεται. Οἱ παραστάσεις 14α καὶ 15 ἀπεικονίζουν πιθανόν τὸ ἴδιο εἶδος ζώου. Πολλές φορές εἶναι χαραγμένο μὲ σαφήνεια τὸ γένος τῶν διαφόρων ζώων.

Πολύ συχνὸ θέμα στίς παραστάσεις τοῦ Κρουονερίου εἶναι οἱ χαρακτηριστικοὶ καβαλλάρηδες μεταξὺ τῶν ἐξάρσεων (ὑβων) στίς ράχες τῶν ἀλόγων τους. Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀλόγου ἀποδίδεται μὲ παράλληλες γραμμές. Σὲ μερικοὺς καβαλλάρηδες τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα ἀποδίδονται μὲ στίγματα. Οἱ καβαλλάρηδες συνήθως εἶναι ὀπλισμένοι μὲ κοντάρια, τόξα καὶ βέλη, πρόκει-

υπάρχει και τρίτη έξαρση.

Σε ούρες μερικῶν ἀλόγων (34,35,36,38,39) ὑπάρχει ἓνα στόλισμα σάν δακτύλιος. Στίς παραστάσεις ἀπεικονίζονται ἄλογα πού καλπάζουν ἢ πού βρίσκονται "ἐν στάσει". Ἡ πιό ἐντυπωσιακή παράσταση εἶναι ὁ καβαλλάρης 34 (βλ. Εἰκ. 4). Πρόκειται μᾶλλον γιά ἡγετική φυσιολογία. Ἔχει συγκεντρωμένα στά χέρια του μεγάλη δύναμη (κοντάρια, ἴσως καί διπλό πέλεκυ), ἔχει λοφίο στό κεφάλι καί καβαλλάει ἀρσενικό ἄλογο, σημεῖα πού εἶναι χαρακτηριστικά ἡγέτου. Ἐπιβλητικός εἶναι ὁ καβαλλάρης τόξοτης 35 μοιάζει μόλις νά ἀφησε τή χορδή τοῦ τόξου του. Παράξενο καπέλο φοράει πραγματικά ὁ ὀπλισμένος καβαλλάρης 38, ὁ ὁποῖος εἶναι πιό σύγχρονος σέ ἡλικία ἀπό τίς παραστάσεις πού ἔχει γύρω του πάνω στήν βραχώδη ἐπιφάνεια. Δέν μοιάζει τό καπέλο αὐτό νά ἔχει χαραχθεῖ ἀπό κάποιο περαστικό ἢ βοσκό τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ καβαλλάρηδες 25 καί 39 κρατᾶνε μακριά κοντάρια. Στά πόδια τοῦ 39 διακρίνεται μιὰ αἰχμή ἀπό κοντάρι. Τά τόξα μέ τά βέλη (43,44,46,52,53) ὁ παλιός ἐκεῖνος καλλιτέχνης τά σχημάτιζε πρῶτα μέ πυκνά στίγματα - πολλά ἀπό τά ὁποῖα διακρίνονται καί σήμερα - καί ὕστερα ἔκωνε μέ χαραγές τά στίγματα αὐτά μεταξύ τους. Οἱ παραστάσεις 54,55 ἀπεικονίζουν μᾶλλον ἡλιους. Οἱ συνεχόμενες παραστάσεις 56,57,58 ἀρχικά εἶχαν δώσει τήν ἐντύπωση κάποιου φανταστικοῦ δράκου. Πιστεύεται ὅμως ὅτι τελικά εἶναι ἀλληλοκαλύπτομενες ἀπεικονίσεις ζῶων τῶν ὁποίων τά μέλη δέν εἶναι ὅλα εὐδιάκριτα. Στήν παράσταση 63 τοῦ ἀνθρώπου καί στίς ἄλλες γύρω τῆς εἶναι ἐντονη ἡ ἀπεικόνιση τοῦ φαλλοῦ. Ἴσως αὐτές νά εἶναι πολύ παλιές καί νά πρωτοχαραχθῆκαν κατά τήν ἐποχή ἐκεῖνη πού τά γεννητικά ὄργανα ἦταν θεοποιημένα. Ἐξ ἄλλου πολύ ἀργότερα κατά τήν πρωτοχριστιανική ἐποχή καί τήν βυζαντινή πιστεύεται ὅτι ἡ σεμνοτυφία τῶν ἀνθρώπων δέν θά ἐπέτρεπε στίς συνειδήσεις τους τέτοιες ἀπεικονίσεις.

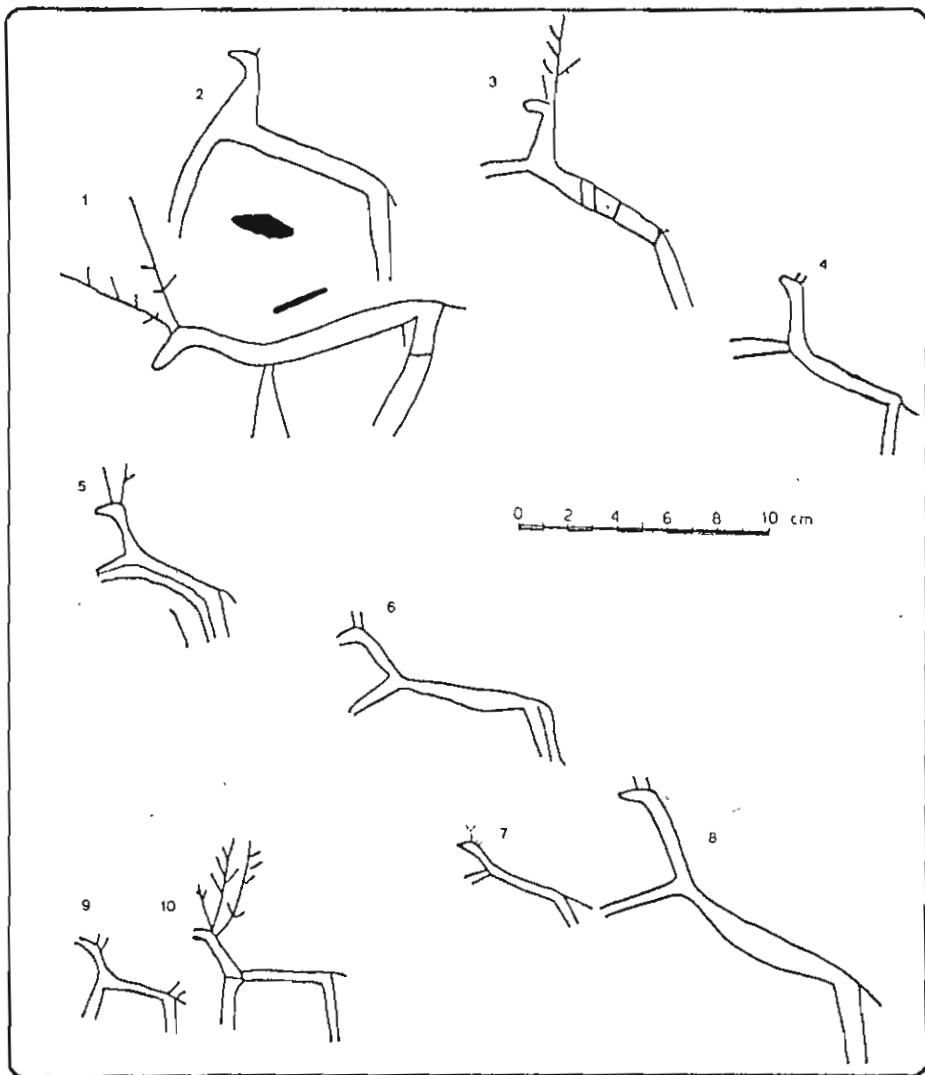
Οἱ παραστάσεις 65,66, ὁ κύκλος τῆς θέσεως Β1 καί ὁ τροχός τῆς θέσεως Ε ἔχουν τελείως διαφορετική τεχνική δημιουργίας καί πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις ἀπό τίς ἄλλες παραστάσεις τοῦ Κρουονερίου καί τοῦ Ν.Δ. Παγγαίου. Σ'αὐτές ἀφαιρεῖται μάζα βράχου, τά σκαλίσματα εἶναι βαθιά καί δίνουν ἐντύπωση ἐσώγλυφου. Πιστεύεται ὅτι οἱ παραστάσεις αὐτές ἔχουν ἡλικία λίγων ἑκατοντάδων ἐτῶν.

Διάφορα χαραγμάτα πού βρίσκονται στήν ἴδια ἐπιφάνεια ἀπέχουν μεταξύ τους ἀπό ἀποψη χρόνου χάραξης ἴσως καί χιλιετηρίδες. Σέ τέτοιες περιπτώσεις δέν εἶναι εὐκόλος ὁ προσδιορισμός τῶν νεώτερων ἀπό τά παλιότερα χαραγμάτα. Ὁ Ν. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ (1969) ἀναφέρει "...στούς πρωτόγονους ἡ τέχνη ἀκολουθεῖ ἀναλλοίωτους κανόνες καί πρωτόγονοι ἐξακολουθήσαν γιά πολ-

ται για πολεμιστές ή ακόμη και κυνηγούς αν συσχετισθούν με τα ζώα που τους περιβάλλουν .

Η εξημέρωση του αλόγου ήταν μεγάλη κατάκτηση για τον προϊστορικό άνθρωπο. Πιστεύεται (Αθ. ΠΑΠΑΧΑΛΗΣ 1978), ότι ο άνθρωπος της 'Ασιατικής' στέπας έμαθε να χρησιμοποιεί για αγροτικούς σκοπούς το άλογο πριν 40.000 χρόνια. Πότε όμως έμαθε ο άνθρωπος να ιππεύει το άλογο; Στις σκαλισμένες παραστάσεις της Valcamonica 'Ιταλίας (E. SÜSS 1954) υπάρχουν καβαλλάρηδες πάνω σε άλογα, οι παραστάσεις αυτές είναι πολύ απλές και χρονολογούνται από το 4.000 - 1.600 π.Χ. Από την 'Ελληνική μυθολογία είναι γνωστό ότι οι 'Αμαζόνες πολεμούσαν πάνω σε άλογα, επίσης αναφέρονται τα ανθρωποπόδα άλογα του βασιλιά των Θρακών Διομήδη, τα όποια συνέλαβε ο 'Ηρακλής. 'Ακόμη είναι γνωστοί οι μύθοι των κένταυρων για τους όποιους σήμερα υπάρχουν άφεις που λένε ότι τελικά οι κένταυροι δεν ήταν τα γνωστά ανθρωποπόδα αλλά μία φυλή ανθρώπων που είχε μάθει τόσο τέλεια να ιππεύει το άλογο και να κινείται μ' αυτό. Από την άλλη πλευρά μία πιο αναμφισβήτητη αντικειμενική πηγή, ο Όμηρος, αναφέρει πολλές φορές στην 'Ιλιάδα για άλογα που έζευαν στα άρματα. Ένώ στην 'Οδύσσεια αναφέρει ότι οι Θράκες Κίκονες ξέρανε να πολεμάνε στ' άλογα καβάλα. Ο Όμηρος όμως διαπραγματεύεται τον Τρωϊκό πόλεμο, 12ος π.Χ. αιώνας, με στοιχεία του 9ου-8 π.Χ. αιώνα. Έπομένως κατά τον 9ο-8ο π.Χ. αιώνα ήταν γνωστή ή ιππευση στον 'Ελληνικό χώρο. Ο Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ (1973) αναφέρει ότι η ιππευση στην 'Ελλάδα έμφανίζεται τον 7ο π.Χ. αιώνα και ότι η εμφάνιση των ιππέων στην Μακεδονία - Θράκη είναι πρωϊμότερη από τον νοτιοελλαδικό χώρο. Αναφέρει επίσης ιστορικές μαρτυρίες του 'Ηρόδοτου ότι πολλά βόρεια φύλα άσκοιζαν το κυνήγι ιππεύοντας.

Πολύ ιδιόμορφο χαρακτηριστικό πάνω στα άλογα είναι οι εξάρσεις με-μεταξύ των όποιων είναι ο αναβάτης. Αν υποθέσουμε ότι συμβολίζουν σέλλα τότε η ηλικία των παραστάσεων αυτών μετατοπίζεται περισσότερο προς την εποχή μας επειδή στην κλασική 'Ελλάδα η ιππευση γινόταν ακόμη χωρίς σέλλα. Νά υποθέσουμε ότι τα άλογα δεν είναι άλογα αλλά καμήλες; Για κάτι τέτοιο συνηγορούν βέβαια οι εξάρσεις - ύβοι, αλλά από ολοκληρες τις παραστάσεις των αλόγων μόνο λίγες (28,32 κλπ.). Έξ άλλου στο έπιχειρήμα ότι στο χώρο της 'Ελλάδας δεν υπήρχαν καμήλες αντιπροβάλλεται ότι κατά τις περ-σικές έκστρατείες τον 5ο π.Χ. αιώνα οι Πέρσες χρησιμοποιούσαν στις χειρ-σαφεις στρατιές τους τέτοια ζώα καθώς βάδιζαν από τα παράλια μέσω Θράκης και Μακεδονίας για την Ν. 'Ελλάδα. Οι υποθέσεις όμως αυτές διασκεδάζονται με την παρατήρηση ότι σε μερικές παραστάσεις (24,35, 38, 39)

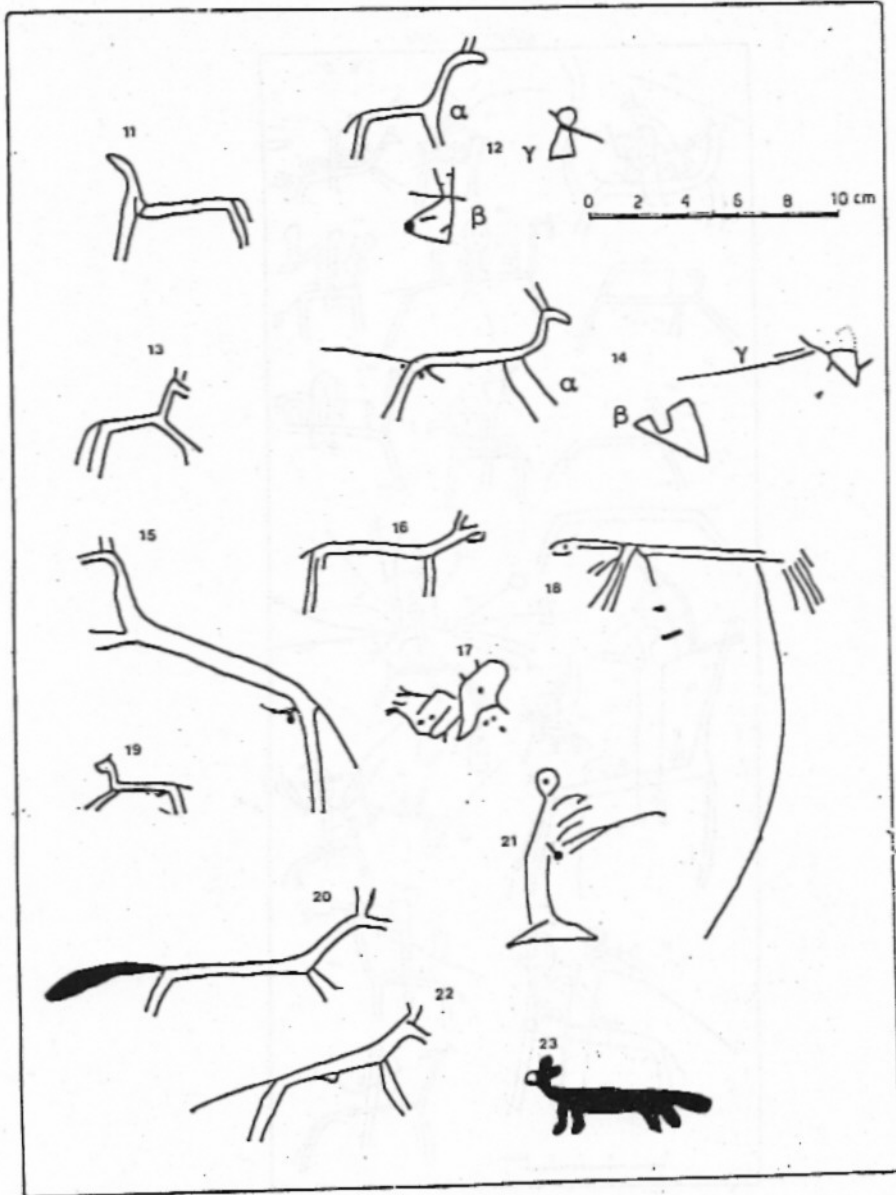

Βραχογραφίες Κρουνερίου Καβάλας

θέση Α: 3,4,9,10

θέση Γ1: 1,2

θέση Δ1: 5,6,7,8

Βραχογραφίες Κρουονερίου Καβάλας

θέση Γ1: 11

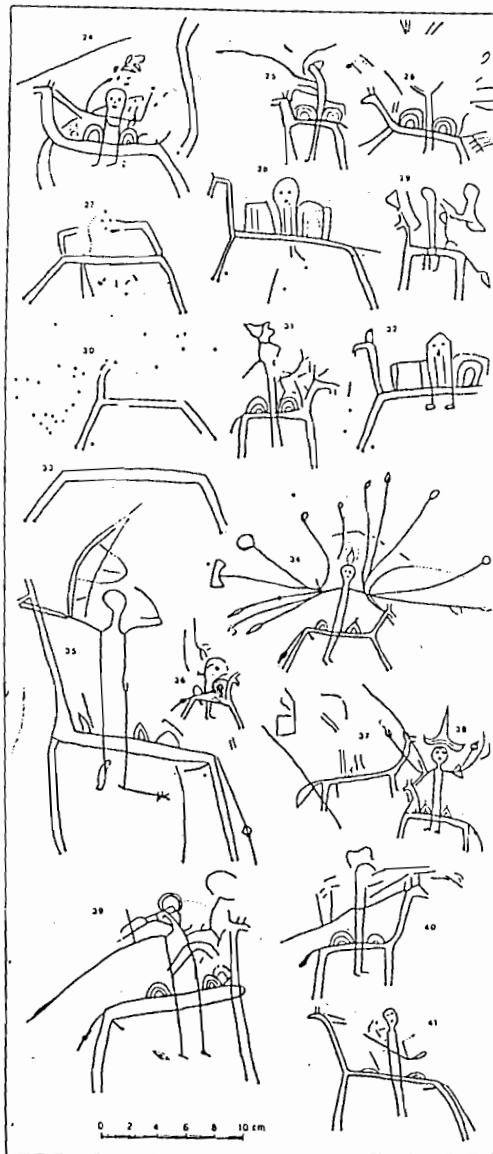
θέση Γ2: 12α, 12β, 12γ

θέση Δ1: 15, 16, 17, 18, 19, 21

θέση Δ3: 14α, 14β, 14γ

θέση Δ5: 13

θέση Δ6: 20, 22, 23

Βραχογραφίες Κρυονερίου Καβάλας

θέση Α: 24, 25, 26

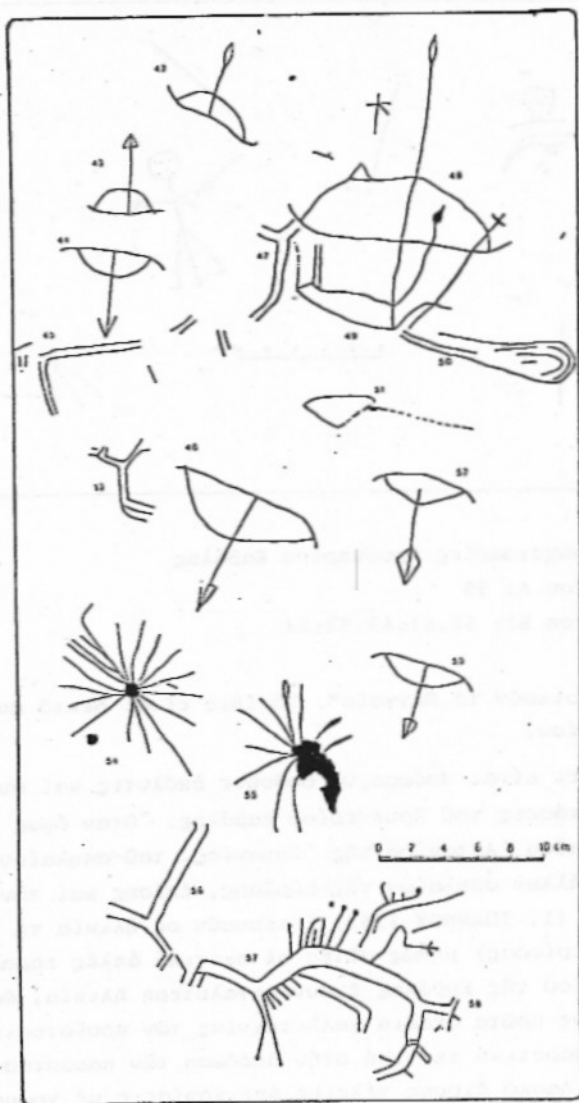
θέση Β1: 27, 28, 30, 32, 33

θέση Δ1: 35, 36

θέση Δ2: 34

θέση Δ4: 41

θέση Δ6: 29, 31, 37, 38, 39, 40

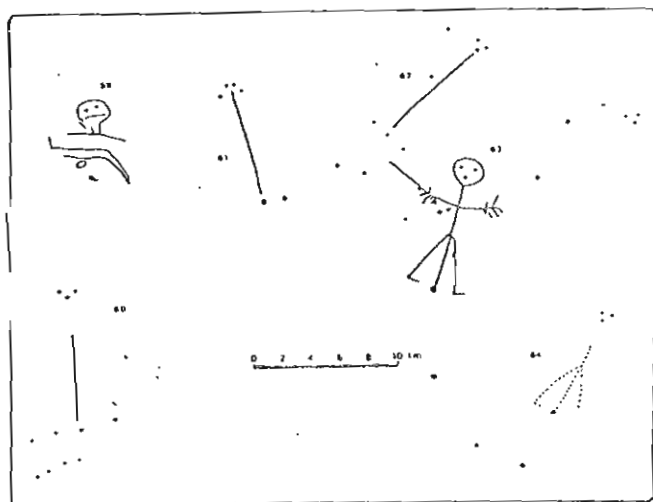

Βραχυγραφίες Κριονερίου Καβάλας

θέση Α: 56, 57, 58

θέση Δ5: 13, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 53

θέση Δ6: 54, 55

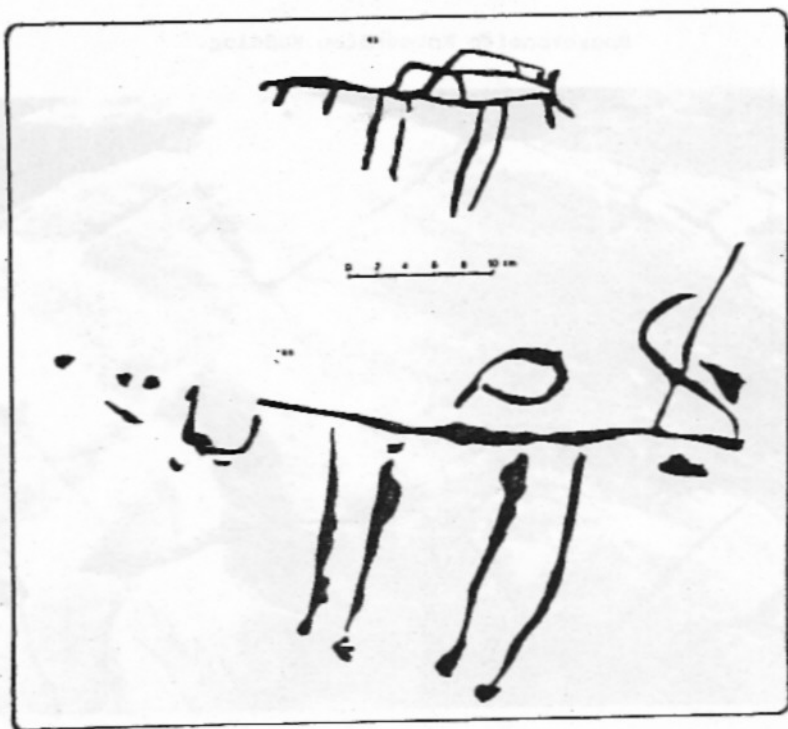
Βραχογραφίες Κρουονερίου Καβάλας

θέση Α: 59

θέση Β1: 60,61,62,63,64

λους αιώνες νά κατοικούν τό Παγγαῖο". Τό ίδιο εἶναι δεκτό καί γιά τίς περιοχές τοῦ Κρουονερίου.

Ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι πρόωρο νά δοθοῦνε ἀπόλυτες καί συγκεκριμένες ἡλικίες στίς παραστάσεις τοῦ Κρουονερίου Καβάλας. Ὅταν ὅμως οἱ τέλειες παραστάσεις τοῦ σπηλαίου Ἄλταμίρα τῆς Ἰσπανίας, τοῦ σπηλαίου Λασκώ τῆς Γαλλίας καθώς καί ἄλλων σπηλαίων τῆς Εὐρώπης, ἐπίσης καί τῶν βράχων τοῦ Τασιλί τῆς Σαχάρας (Ι. ΙΩΑΝΝΟΥ 1963) ξεπερνοῦν σέ ἡλικία τά 15.000 χρόνια (Μαγδαληναία περίοδος) μήπως αὐτές οἱ σχετικά ἀπλές παραστάσεις τῶν βράχων τοῦ Κρουονερίου τῆς Καβάλας ἔχουν μεγαλύτερη ἡλικία, ὥστε νά υποθέσουμε ὅτι ἀπυτελοῦνε πρῶτα στάδια καλλιτεχνίας τῶν προϊστορικών ἀνθρώπων; Βέβαια ὑπάρχει διαφορετική τεχνική στήν ἀπόδοση τῶν παραστάσεων. Στά σπηλαία Ἄλταμίρα καί Λασκώ ἔχουμε τέλειες ἀπεικονίσεις μέ χρώματα, ἐνῶ στό Τασιλί τῆς Σαχάρας στά βράχια τῆς Βαλκαμόνια Ἰταλίας (Ι. ΙΩΑΝΝΟΥ 1963) στή Νάξο (Ι. ΙΩΑΝΝΟΥ 1963, Α. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ 1979), στίς Ροῦσες Ροδόσης (Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ 1973), στό Δ. Παγγαῖο (Ν. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ 1969), στήν Ἀλιοτράτη (Ν. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ 1978), στό Ἀοφέντου τῶν Σφακιῶν (Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ 1972) καί

Βραχογραφίες Κρυονερίου Καβάλας
θέση Δ7: 65,66

στο Κρυονέρι της Καβάλας έχουμε σκαλίσματα ή χαράγματα πάνω στα βράχια. Έξω άλλου την ίδια χρονική περίοδο το πνευματικό επίπεδο στις διάφορες περιοχές της γης ήταν (και είναι και σήμερα ακόμη) διαφορετικό. Έτσι ήταν δυνατό ένας λαός να βρίσκεται στο επίπεδο ζωής της εποχής του χαλκού, ενώ ένας άλλος λαός μερικές εκατοντάδες χιλιόμετρα μακρύτερα να βρίσκεται στο επίπεδο της Παλαιολιθικής εποχής.

Γίνεται δεκτή ή πεποιθήση του Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗ (1973) για τα χαράγματα του Ν.Δ. Παγγαίου ότι: "...ή σημασία αυτών των ευρημάτων για την Ελληνική προϊστορία είναι μεγάλη. Οι κοινότητες που έζησαν στο περιθώριο των υψηλών πολιτισμών και αλληλοδιαδέχτηκαν ή μία την άλλη στο χώρο αυτόν, δεν ήταν μόνον δέκτες αλλά θά απέδωσαν στοιχεία δικά τους στα ήδη προηγμένα

Είκ. 1. Θέση Α. Διακρίνονται οι παραστάσεις 3,4 και 24

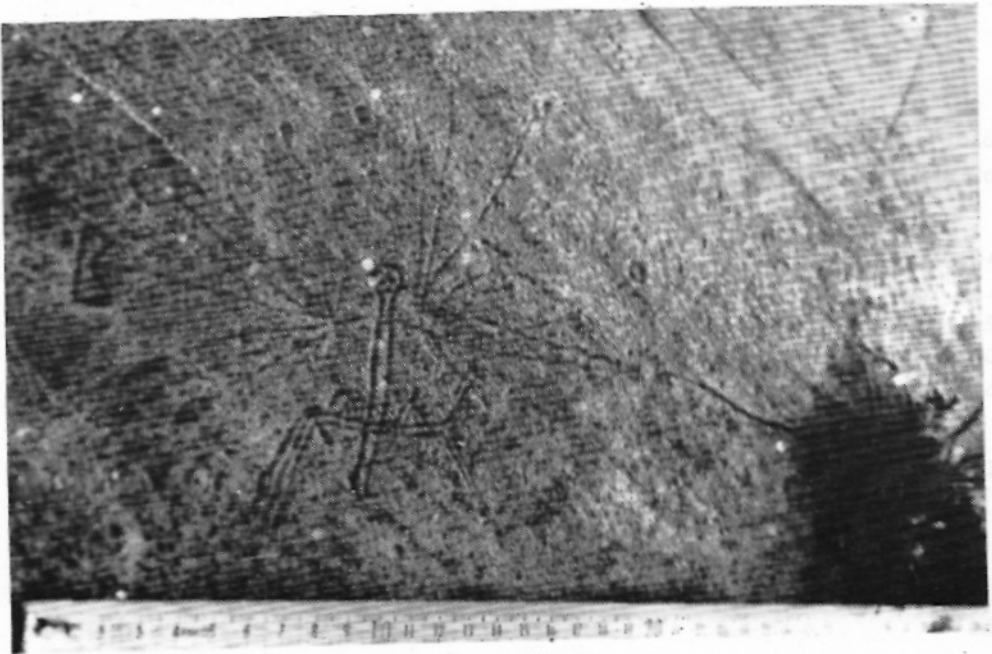

Είκ. 2. Θέση Α. Παράσταση 24

Βραχογραφίες Κρουονερίου Καβάλας

Είκ. 3. Θέση Γ1. Διακρίνονται οι παραστάσεις των έλαφιων 1 και 2.

Είκ. 4. Θέση Δ2. Η παράσταση του παράξενου καβλήσιου 34

Είκ. 5. Θέση Δ1. Διακρίνονται (από άριστερά προς δεξιά)
οι παραστάσεις 15,16,36,17,18,19,21,5,35

φύλα." Ή πεποίθηση αυτή μεταφέρεται αναλογικά καί για τίς βραχογραφίες του Κρουονερίου Καβάλας.

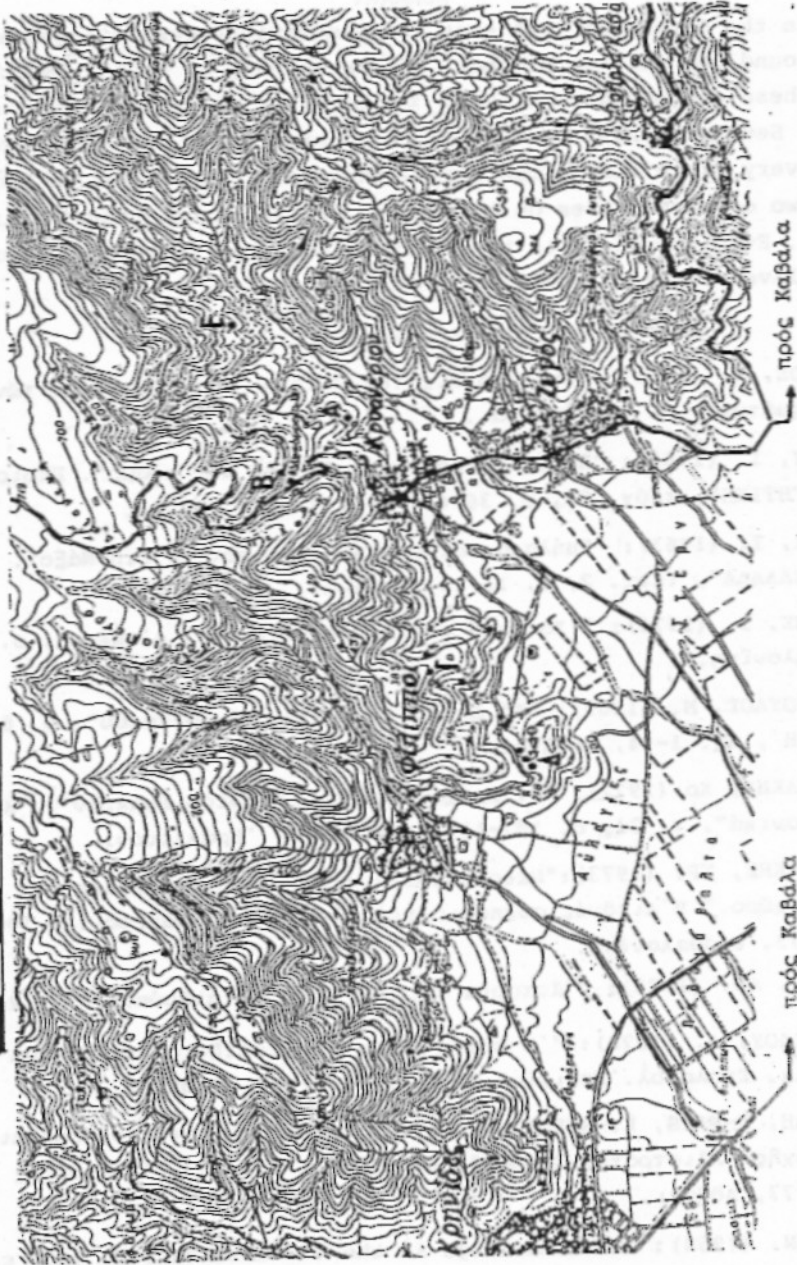
Πιστεύεται ότι οι βραχογραφίες του Κρουονερίου Καβάλας είναι οι περισσότερες σε αριθμό από αυτές που βρέθηκαν συγκεντρωμένες στο ίδιο Έλληνικό χώρο. Ένω είναι βέβαιο ότι στην ίδια περιοχή υπάρχουν καί άλλες, πού δέν έντοπίστηκαν ακόμη. Τό γεγονός τής ύπαρξης βραχογραφιών είναι πάρα πολύ σημαντικό γιατί πιστοποιεί ότι έζησαν στα μέρη αυτά φυλές, για τίς ό-
παιες δέν είναι γνωστά περισσότερα στοιχεία.

Έλπίζεται ότι ή εξέλιξη τής έρευνας καί ή μελέτη των χαραγμάτων από ειδικότερους θά φωτίσουν τά μυστικά των παλαιών εκείνων εποχών.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΒΟΥΝΩΝ ΛΕΚΑΝΗΣ (ΤΣΑΛ-ΤΑΓ)

θέσεις Βραχογραφιῶν Κρουνηρίου Καβάλας: Α, Β1, Β2, Γ1-Γ4, Δ1-Δ10, Ε

0 1 2 3 Km
Ισοδιάσταση 20 m

SUMMARY

In the Spring of 1981 some rock-engravings were discovered in the area around the village Kryoneri of the country of Kavala (Northern Greece). These engravings are found outdoors on large horizontal marble surfaces. Several kinds of animals like deers, foxes, dogs etc are presented using very simple lines (contours). There are also riders on horses which have two or three rises on their back. Research on these findings is continued. Even though it is too early to date the engraving accurately they are believed to be of prehistoric origin.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΓΚΗΤΑΚΟΣ, Μ. (1956): "Συμβολή εις τήν μελέτην καί ἐρμηνείαν τῶν ἀκιδιογραφημάτων". σ. 38, Ἀθήναι.
- ΙΩΑΝΝΟΥ, Ι. (1963): "Προϊστορική τέχνη σέ ὅλο τόν κόσμον". Περιοδ. "ΠΕΡΙ-ΗΓΗΤΙΚΗ", τεύχ. 57, σ. 36-41, εἰκ. 1-52, Ἀθήναι.
- ΙΩΑΝΝΟΥ, Ι. (1963): "Σπήλαια καί πελεκημένες πέτρες στή Νάξο". περιοδ. "ΕΛΛΑΔΑ", τευχ. 2, σ. 12-15, Ἀθήναι.
- ΜΕΛΕΝΤΗΣ, Ι. (1975): "Ἱστορία φυσικῶν ἐπιστημῶν". Α' μέρος, σ. 128 Θεσσαλονίκη.
- ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. (1969): "Τά ἀκιδιογραφήματα τοῦ Παγγαίου". σ. 8, Πίν. Α' - Η', σχ. 1-44, Ἀθήναι.
- ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, Χρ. (1972): "Οἱ βραχογραφίες Ἀσφέντου Σφακιῶν". "Κρητικά Χρονικά", τ. 24, σ. 107-139, εἰκ. 1-17, Ἡράκλειον.
- ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, ΧΡ. (1973): "Νέες ἀπόψεις γιά τίς βραχογραφίες στό Μακεδονικό χῶρο." Β' Διεθνές συμπόσιο γιά τήν Ἀρχαία Μακεδονία, 19-24/8/1973. Θεσσαλονίκη.
- ΠΑΣΧΑΛΗΣ, ΛΘ. (1978): "Ἱστορία τῆς γῆς καί τοῦ ἀνθρώπου". σ. 246, Ἀθήναι.
- ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΑΟΥ, Α. (1978): "Ἡ πρώτη γλυπτική ἐξέλιξη στήν Ἑλλάδα". Δελτ. Ἑλλ. Σηλαιολ. Ἐταιρείας XV-1, σ. 112-126, Ἀθήναι.
- ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, Ν.-ΜΑΙΣ, Κ.-SEEMANN, R. (1978): "Βραχογραφίες σέ σπήλαια τῆς περιοχῆς Ἀλιστράτης Σερρῶν". Δελτ. Ἑλλ. Σηλαιολ. Ἐταιρείας XV-1, σ. 71-77, Ἀθήναι.
- SÜS, EMAN. (1954): "Rock carvings in the Valcamonica". p. 105, εἰκ. 95, Milan, Italy.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ, Δ. (1973): "Μεγαλιθικά μνημεῖα (Dolmen) καί βραχογραφίαι εἰς τήν Δυτικήν Θράκη". Athens Annals of Archaeology, τομ. 6, τεύχ. 2, σ. 241-255, εἰκ. 1-20, σχ. 1. Ἀθήναι.